

**PROBLEMA REPRESIUNII POLITICE, PRECARITATEA
DREPTURILOR OMULUI, FENOMENUL ȘI REALITĂȚILE
*LAODONG JIAOYANG***

HENRIETA ȘERBAN*

„Speranțele noastre pentru o lume mai dreaptă, mai sigură și mai pașnică se pot împlini numai atunci când există respect universal pentru demnitatea inerentă și drepturile egale ale tuturor membrilor familiei umane.“

Director executiv al Organizației de femei a Națiunilor Unite,
Phumzile Mlambo-Ngcuka

Abstract. The problem of political re-education is an excellent revealing agent of the precariousness of human rights. The current trend is to approach human rights as a domestic issue and subordinate them to other priorities such as economic growth. The most targeted rights during this period were freedom of expression, freedom of belief, and freedom of peaceful association and assembly. In this context, the article presents the international attention on the re-education measures applied to the Uyghur minority and the efforts to confuse terminology and mask the *laojiao* approach, in propaganda actions that deny any harm to human rights, in a modernization war waged against „backwardness“ and under the generous conceptual pretext provided by *tianxia*.

Keywords: human rights, political repression, political re-education, *laojiao*, China

Problema reeducării politice este un excelent agent revelator al precarității drepturilor omului. La începutul fiecărui an, pe 10 decembrie, ONU sărbătorește Ziua Drepturilor Omului¹, iar în acest an se împlinesc 75 de ani de la adoptarea de către ONU a Declarației Universale a Drepturilor Omului.

* CS II dr. la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu“ al Academiei Române, București, România; henrietaserban@gmail.com.

¹ Ziua drepturilor Omului este ziua în care Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat, în 1948, Declarația Universală a Drepturilor Omului. Acest document de maximă importanță politică, cel mai tradus din lume, disponibil în peste 500 de limbi, proclamă drepturile inalienabile ale fiecărei persoane umane ca ființă umană, fără deosebire de rasă, culoare, religie, sex, limbă, opinie politică sau de altă natură, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau alt statut. Din perspectivă istorică, prima Declarație a drepturilor omului este actul Parlamentului Britanic din 1689, *The Bill of Rights*, sau *Carta Drepturilor*, urmată de *Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului în 1789*. După 334 de ani, drepturile omului reprezintă un set de drepturi inalienabile, câștigate și recunoscute internațional, însă pentru care omul trebuie să continue să lupte. Rev. Șt. Pol. Rel. Int., XX, 1, pp. 66–80, București, 2023.

David Bondia Garcia² discută această problemă a „sănătății“ drepturilor omului și a deteriorării (statutului) câștigurilor raportate de luptele sociale și politice timp de decenii pornind de la șase rapoarte referitoare la zone geografice distincte, menite să illustreze situația deteriorată a drepturilor omului în întreaga lume pe fundalul represiunii politice. Cercetătorii au pornit de la grupurile regionale ale statelor membre ale majorității organizațiilor internaționale globale și de la situațiile și datele actuale pentru secolul XXI, dar nici cercetările de pornire, nici analiza sa nu vizează absolut toate țările din lume.

În condițiile în care reglementările pentru salvagardarea drepturilor omului sunt doar o latură a problemei, re-educarea politică este parte a represiunii politice și reprezintă factorul „coroziv“ principal al drepturilor omului, o fațetă centrală și relativ sofisticată a realității politice, a cărei intensitate a agresiunii variază de la regim politic la regim politic, de la țară la țară. Studiile recente efectuate în perioada 2015-2020 urmăresc incidența acțiunilor de represiune și impactul lor asupra (garantării) drepturilor omului. Măsurile luate cu ocazia pandemiei de Covid-19 au avut un impact deosebit de negativ în contextul unei deteriorări continue, deși nu neapărat liniare ori regulate, a situației drepturilor omului.³ Această criză ne-a arătat cât de greșit este să credem că am câștigat lupta pentru drepturile omului o dată pentru totdeauna. Analiza comparativă condusă de studiile menționate a vizat Europa, America Latină, Asia, regiunile Maghreb (Tunisia, Algeria, Marocul, Egiptul, parțial și Libia și Mauritania, adică partea vestică a lumii arabe) și Mashriq (partea estică a lumii arabe), Africa Sub-Sahariană, cu o atenție suplimentară acordată fenomenelor de represiune din Statele Unite, China și Rusia.⁴ Nici zonele considerate cele mai democratice nu sunt oaze sigure pentru drepturile omului. Studiile la care am făcut referire au inventariat principalele drepturi și libertăți, împreună cu grupurile vulnerabile și restricțiile, mai ales cele din perioada pandemică. Fiecare raport regional generat a cuprins propuneri pentru stoparea represiunii politice și asigurarea actualizării drepturilor omului (manifestării depline a acestora).

Concluziile studiilor⁵ au indicat că în Europa există state membre ale UE care au încercat să submineze independența justiției pentru a evita responsabilitatea, în timp ce UE a continuat să externalizeze controlul frontierelor și al migrației, în detrimentul drepturilor omului și al miilor de oameni expuși la conflicte, violențe, torturi și un viitor incert în condiții de mizerie la porțile Europei. În plus se constată că persoanele care se opun acestor politici de migrație și control la frontieră sunt foarte adesea vizate de campanii de defăimare și hărțuire, unele persoane suportând sancțiuni administrative și penale, solidaritatea umană fiind mult slăbită.

Mulți susținători ai drepturilor omului, activiști și instituții de presă independente sunt intimidati și urmăriți penal. Ca urmare, s-au înregistrat numeroase proteste și demonstrații care au scos în stradă cetățenii în număr mare pentru a-și

² David Bondia Garcia, „Human rights and political repression around the world“, *Revista „Idees.cat“*, <https://revistaidees.cat/en/drets-humans-i-repressio-politica-al-mon/>, accesat la 11 februarie 2023.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

cere și a-și afirma drepturile, prin mișcări populare, în general pașnice, care se vor un apel inconfundabil adresat guvernelor europene de a răspunde și de a-și asuma responsabilitățile în aceste probleme.⁶

În America Latină, represiunea politică a crescut considerabil în ultimii cinci ani, îngrijorător, remarcându-se faptul că amenințarea la adresa vieții și a demnității este experimentată direct de grupurile cele mai vulnerabile. Accesul acestora la oportunități este mult îngreunat de nedreptăți care restricționează sau împiedică exercitarea drepturilor lor. Activiștii pentru drepturile omului care denunță abuzurile de putere de către guvernele din America Latină se constituie ca principale grupuri de mare risc. Politicile publice care ar trebui să elimine violența, inegalitatea, instabilitatea instituțională și impunitatea sunt deficitare și contribuie la menținerea încălcărilor drepturilor omului și a represiunii politice. Totodată, limitarea libertății de exprimare și persecuția liderilor sociali, criza de mediu și disputele teritoriale, alături de criza politică și economică și corupția regională și formele multiple de violență, cu precădere violența mortală la adresa femeilor, constituie un context deosebit de agravant pentru situația proastă a drepturilor omului.⁷

În Asia, drepturile omului sunt folosite ca instrument politic pentru a genera o atmosferă toxică, atmosferă care ajunge să pericliteze funcționarea eficientă a puținelor organizații de cooperare regională care există. Ca demers grav se remarcă raționalizarea crimelor comise împotriva diferitelor grupuri țintă a represiunii politice prin nedreptățile suferite de alții, într-o politică evidentă de alimentare a confruntării sociale. Se asociază o practică a tăcerii cu privire la crimele comise de guvernele aliate, totul în baza „valorilor asiatice“, justificarea tradițională fie pentru a minimiza universalitatea drepturilor omului, fie pentru încălcarea acestor drepturi.

Tendința actuală este de a aborda drepturile omului ca o problemă internă și de a le subordona altor priorități, cum ar fi creșterea economică. Cele mai vizate drepturi în această perioadă au fost libertatea de exprimare, libertatea credinței și libertatea de asociere și întrunire pașnică. Discursul instigator la ură este instrumentul guvernamental principal pentru a reduce la tăcere vocile dizidente. Astfel, represiunea și încălcările drepturilor omului în Asia afectează o gamă largă de grupuri, de la minorități religioase, etnice și popoare indigene, la femei și copii, comunitatea LGBTI, precum și activiștii pentru drepturile omului, jurnaliștii și specialiștii din mediul academic și universitar.⁸

⁶ Amnesty International, *Europe: human rights in Europe – review of 2019*. Raport publicat la 16 aprilie 2020. Disponibil online pe website-ul [amnesty.org](https://www.amnesty.org). Amnesty International, *Arrested for protest: weaponizing the law to crackdown on peaceful protesters in France*. Raport publicat la 29 septembrie 2020. Disponibil online pe website-ul [amnesty.org](https://www.amnesty.org), accesat la 18 februarie 2023.

⁷ David Bondia Garcia, „Human rights and political repression around the world“, *Revista „Idees.cat“*, <https://revistaidees.cat/en/drets-humans-i-repressio-politica-al-mon/>, accesat la 11 februarie 2023. Vezi și website-ul [amnesty.org](https://www.amnesty.org). V. și Sonia Piacado, „The Evolution of Democracy and Human Rights in Latin America: A Ten Year Perspective“, *Human Rights Brief*, vol. 11, nr. 3, 2004, pp. 28-31; „Latin America: Alarming Reversal of Basic Freedoms“, *Human Rights Watch*, 13 ianuarie 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/01/13/latin-america-alarming-reversal-basic-freedoms>, accesat la 19 februarie 2023.

⁸ David Bondia Garcia, „Human rights and political repression around the world“, *Revista „Idees.cat“*, <https://revistaidees.cat/en/drets-humans-i-repressio-politica-al-mon/>, accesat la 11 februarie 2023.

Regimurile politice din Maghreb și Mashriq sunt fie guverne dictatoriale, fie democrații tinere și slabe.⁹ În toate acestea, statul de drept fiind slab sau inexistent, implică absența securității juridice, astfel încât sistemele juridice care conțin prevederi contrare încălcării drepturilor omului sunt doar teoretice, funcționarii și alte persoane fizice cu privilegii și autoritate încălcând aceste drepturi din proprie inițiativă. Statele din Maghreb și Mashriq se bazează adesea pe tradiții regresive pentru a atrage sprijinul popular. Putem exemplifica între astfel de tradiții regresive și agresive mutilarea genitală feminină, căsătoria copiilor și dreptul soțului de a aplica pedepse fizice soției sale. Inegalitățile aproape anulează garanțiile legislative pentru drepturile omului și libertățile fundamentale sub imperiul factorilor endogeni, precum corupția internă pe scară largă și perpetuarea sistemelor economice și sociale care asigură interesele uneia sau mai multor elite constituite din familii privilegiate, caste, membri superiori ai armatei, conducători ai grupurilor religioase.

Contextul de război¹⁰, cei peste șase ani de conflict armat în Yemen, Irak, Siria și Libia, au înrăutățit suplimentar situația drepturilor omului în cele două regiuni. În Africa Sub-Sahariană, statele au avut în vedere instituirea unor instrumente pentru a atinge niveluri din ce în ce mai înalte de democrație, participare politică, stabilitate și garanții pentru drepturile omului. Aceste instrumente sunt prevăzute în documentul numit *Agenda 2063: Africa pe care o dorim și două aspirații exprimate în aceasta*.

Din cuprins se remarcă Aspirația 3, despre construirea unei Africi bazate pe buna guvernare, democrație, respectul pentru drepturile omului, justiție și statul de drept, care include angajamentul pentru și conducere democratică, cu accent deosebit pe integrarea regională; și Aspirația 4, care urmărește să realizeze o Africă pașnică și sigură. Continentul a progresat în ceea ce privește buna guvernare în ultimul deceniu, dar persistă amenințarea reprezentată de deteriorarea unei situații de securitate din ce în ce mai precare și, totodată, erodarea drepturilor omului și a agorei africane pentru participare civică și democratică, în general, ceea ce poate pune în pericol câștigurile obținute.¹¹

În general, libertățile politice și sociale din Africa Sub-Sahariană au fost modelate de conflictele armate și de procesele de tranziție care au avut loc. Ca urmare, principalele tendințe și provocări în ceea ce privește încălcarea drepturilor și libertăților în regiunea sub-sahariană ca urmare a represiunii politice au fost identificate prin corelarea investigațiilor încălcării drepturilor diferitelor grupuri în mai multe contexte: drepturile femeilor, drepturile electorale, violență pe fond de conflict armat, violență și represiune din partea forțelor de poliție, reprimarea mișcărilor sociale și a activiștilor pentru drepturile omului, reprimarea prin încarcerare și presiune socio-politică, reprimarea libertății presei/cuvântului, prin homofobia de stat și justiția de tranziție.¹²

⁹ *Ibidem*. V și hrw.org website.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

În datele sale definitorii, raportul comparativ despre Statele Unite, Rusia și China arată că în ultimii ani a existat o reapariție a tensiunilor între marile puteri globale, în special între Statele Unite și China, un context în care Rusia își afirmă statutul de superputere. China a căutat în mod deschis să-și impulsioneze modelul politic și să devină principala putere economică a lumii, în timp ce Rusia a părut mai interesată să discrediteze democrațiile și să-și extindă sfera de influență. În aceste contexte, Statele Unite au continuat să-și mențină statutul hegemonic și conducerea economică globală.¹³

Conform studiilor, represiunea politică prezintă multe asemănări între China și Rusia, unde disidența nu este tolerată și represiunea este implementată sistematic în ambele state. Acest lucru se datorează faptului că sunt sisteme politice bazate pe legi extrem de represive, structuri vaste de securitate și o justiție cu capacitate deplină de a controla, hărțui, incrimina și reține arbitrar dizidenții. În timp ce spațiul civic nu este restrâns în aceeași măsură în Statele Unite, factorii politici susțin anumite procese și persistă discriminarea structurală și violența poliției împotriva afro-americanilor. Justiția și agențiile de aplicare a legii din SUA au fost uneori folosite pentru a persecuta susținătorii drepturilor liderilor de opinie, ale emigranților și ale altor grupuri deranjante pentru interesele tradiționale și dominante.

Există multe diferențe între sistemele politice și resursele economice ale celor trei state în cauză, dar există unele tendințe comune, subliniate de răspunsul oficial la flagelul fără precedent reprezentat de pandemia de Covid (2020-2021). Rapoartele despre drepturile omului și represiunea politică în lume continuă astfel de direcții de investigație conduse critic, pentru a putea face propuneri cât mai adecvate și eficiente pentru a schimba tendințele și a realiza societăți interne și internaționale mai echitabile și mai viabile, în care represiunea politică să nu mai fie norma, să fie o excepție care trebuie total eliminată.¹⁴

În perspectivă istorică îndelungată, în China, represiunea politică își dezvăluie cel mai clar caracteristicile eluzive din perspectiva reeducării politice. Reeducarea prin muncă (*laodong jiaoyang* sau *laojiao* pe scurt) poate fi definită ca o pedeapsă administrativă impusă de poliție. De la înființarea sa în 1955, a devenit un instrument convenabil prin care guvernul poate face față oricărei crize. Dezvoltarea sa a urmat istoria comportamentului politic al PCC. Inventat ca măsură

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ Michael Kater arată că în istoria îndelungată a represiunii politice un moment caracteristic l-a reprezentat nazismul. Problema neutralizării național-socialismului în Germania de după 1945 a apărut la începutul perioadei de reconstrucție, cu procesul liderilor naziști. Redusă la premisa sa de bază, neutralizarea național-socialismului presupunea re-educarea germanilor. În zonele de ocupație americane, britanice și franceze, acest proces lung și sinuos a avut loc ca unul de interacțiune reciprocă între ceea ce s-a numit „denazificare” și instruirea politică în sensul cel mai larg, inclusiv cea din școli și universități, a fost un demers benefic pentru o Europă democratică, a drepturilor omului. Kater analizează și extinderile național-socialismului în Germania ocupată și mai târziu suverană sau, în funcție de punctul de vedere, renașterea noilor nazisme („renazificare”) care pot fi considerate, prin urmare, funcții ale acestui proces interactiv simplu: în măsura în care denazificarea și instruirea au fost de succes, neonazismul a fost sortit eșecului; în măsura în care s-au prăbușit, neonazismul a primit o șansă nouă să renască. Michael Kater, *Problems of Political Reeducation in West Germany, 1945-1960*, <https://www.museumoftolerance.com/education/archives-and-reference-library/online-resources/simon-wiesenthal-center-annual-volume-4/annual-4-chapter-3.html>, accesat la 11 februarie 2023.

facilă de suprimare a activităților contrarevoluționare, *laojiao* și-a dovedit utilitatea ca instrument de pedeapsă pentru intelectualii dizidenți, în 1958, deși, treptat, a fost aproape eliminat în anii radicali ai Revoluției Culturale.¹⁵

Există două tipuri principale de închisoare în China: *laogai* și *laojiao*. *Laogai*, sau *laodong gaizao* (reforma prin muncă), este o pedeapsă pronunțată de o instanță după proces, conform prevederilor Legii Penale. *Laojiao*, dimpotrivă, este o pedeapsă administrativă pronunțată de poliție.¹⁶

Laojiao s-a extins rapid ca urmare a strategiei PCC împotriva „criminalității” după 1983 și a crescut constant de atunci. În prezent, îndeplinește funcții multiple, inclusiv controlul criminalității, reabilitarea în situațiile de consum și trafic de droguri, în cazurile de detenție în vederea unei ulterioare investigații și în controlul politic. Legitimitatea și justificarea acțiunilor *laojiao* variază, fiind specifice infracțiunii și infractorului. *Laodong jiaoyang* sau *laojiao*, pe scurt, este o pedeapsă administrativă impusă de poliție conform legilor, regulamentelor sau politicilor, conform căreia poliția poate ocoli procesul penal și poate supune sumar o persoană vinovată de „infracțiuni minore” până la maximum trei ani de închisoare.¹⁷ *Laojiao* a fost inițial menit să suprimă contrarevoluționarii ascunși în departamentele guvernamentale. Efectul cumulativ al controlului politic și social din China, a făcut ca *laojiao* să devină de-a lungul deceniilor un principal instrument convenabil prin care guvernul să facă față oricărei crize. Publicul critic, inclusiv cel universitar, a privit demersul ca mijloc pozitiv de a transforma și recupera prizonierii pentru societate și, prin urmare, a fost considerată modalitatea eficientă pentru reabilitarea infractorilor.¹⁸

Procesul de reformă are loc prin muncă colectivă, prin care „economia penală planificată aduce o contribuție semnificativă la economia statului”.¹⁹ Pentru criticii guvernului chinez, o astfel de pedeapsă este pe atât de represivă din punct de vedere politic, pe atât de profitabilă din punct de vedere financiar și este un mijloc prin care statul reduce la tăcere vocile disidente, acțiuni care aduc avantaje și din punct de vedere economic.²⁰

Laojiao este, așadar, puțin mai mult decât o represiune de stat, iar mai recent, din ce în ce mai mult, cercetătorii adoptă o abordare mai nuanțată a locului și rolului social, politic și penal al *laojiao* în China. Interpretând și acceptând justificările ideologiei de reabilitare în evaluarea semnificației *laojiao* în China, ideologia aceasta este plasată în contextul politic, financiar și instituțional și se încearcă să se examineze modul în care constrângerile politice și financiare contrazic efectiv agenda reformistă.²¹

Analiștii indică funcțiile multiple ale pedepsei *laojiao*, în condițiile în care aceasta, de la mijlocul anilor 1990, a atras o atenție serioasă din partea jurnaliș-

¹⁵ Fu Hualing, „Re-education through Labour in Historical Perspective”, *The China Quarterly*, 2005, <https://hub.hku.hk/bitstream/10722/44879/4/122116.pdf?accept=1>, accesat la 11 februarie 2023.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*. V. și Yang Diansheng and Zhang Jinsang (eds.), *Zhongguo tese jianyu zhidu yanjiu*. Research on the Prison System with Chinese Characteristics, Beijing, Law Press, 1999.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

tilor chinezi, oficialilor guvernamentali și organizațiilor internaționale pentru drepturile omului, tratată ca o categorie generală, în pofida complexității sale interne, adesea trecute cu vederea. Funcția principală a *laojiao* s-a mutat de la controlul politic la prevenirea și pedepsirea infracțiunilor minore, către funcții multiple, cu diferite grade de legitimitate și justificare: controlul criminalității, controlul politic, detenția în investigație și reabilitarea în cazurile de consum și trafic de droguri.²²

Măsura numită *laojiao* a fost reformată și transformată, adesea în mod controversat, încă de la începuturile sale. Ca rezultat direct al unei campanii politice, *laojiao* în istoria sa timpurie a servit ca instrument util pentru PCC în suprimarea și controlul oamenilor din medii politice dubioase, a activităților contrarevoluționare, a disidenței intelectualilor, în 1958, apoi aproape eliminată în anii Revoluției Culturale, pentru a se extinde ca strategie anti-crimă a PCC după 1983. Amploarea *laojiao* păstrează în centrul său scopul inițial de suprimare a dizidenților și „s-a dovedit indispensabil pentru menținerea controlului politic al PCC, așa cum s-a demonstrat în campaniile împotriva «agenților de dreapta», împotriva contra-revoluționarilor, activiștilor pentru democrație, unioniștilor, separatiștilor, teroriștilor și practicantilor Falun Gong²³ și a altor culte, fără a renunța la pedepsirea infractorilor minori obișnuiți, în special a migrantilor din zonele rurale.

Pentru a-i convinge pe adepții Falun Gong să se îndepărteze de activitățile lor spirituale, statul a inițiat așa-numitele cursuri de „transformare prin educație“ (*jiaoyu zhuanhua*; 教育转化). Termenul chinezesc *zhuanhua*, care transformă efectiv „educația“ în re-educare (politică), înseamnă literalmente „a transforma“ sau „a converti“.²⁴ Un raport al presei de stat din 2001 descrie inițierea „cursurilor de re-educare“ legate de Falun Gong (*jiaoyu zhuanhua xuexiban*; 教育转化学习班) în toată țara, inclusiv în Ürümchi din Xinjiang. Pe lângă combaterea Falun Gong, statul folosește și „transformarea prin educație“ în contexte educaționale. Așa-ziii „elevi cu probleme“ sunt supuși „transformării prin educație“, deși aceasta are loc adesea în contexte școlare obișnuite și doar uneori în contexte închise de formare sau instituții dedicate. În cele din urmă, „transformarea prin educație“ este un concept comun în cazul măsurilor coercitive pentru detoxificare în China. Re-educarea politică în Xinjiang, spre deosebire de alte forme de internare asemănătoare cu re-educarea prin muncă (*laojiao*), este o procedură extrajudiciară care nu înlocuiește pedeapsa penală sau reforma prin muncă (*laogai*).

Cea mai importantă dezvoltare a *laojiao* în ultimele două decenii este utilizarea măsurii în reabilitarea infractorilor asociați consumului și traficului de droguri. Numărul înregistrat de consumatori de droguri a crescut constant, iar

²² *Ibidem*.

²³ Practică spirituală străveche de cultivare a corpului și a minții. Vezi și *Human Rights Watch*, „Dangerous Meditation: China’s Campaign Against Falun Gong“ (January 2002), <http://hrw.org/report/2002/china>.

²⁴ De asemenea, termenul este folosit pentru a descrie procesul chimic de izomerizare prin care o moleculă este transformată în alta. Cf. Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

programul de tratament obligatoriu al poliției pe termen scurt s-a dovedit ineficient.²⁵ *Laojiao* poate fi încarcerare cu rol terapeutic, ca tratament împotriva consumului de droguri, dar poate însemna o perioadă de detenție ilegală în cursul unei investigații, sau control politic și represiune politică.

În ultimii ani, atenția internațională s-a îndreptat în special spre măsurile de re-educare aplicate minorității uigure. Potrivit presei și rapoartelor informativelor, mii de uiguri și alți musulmani din China au fost și sunt reținuți în instituții clandestine de re-educare politică, cu implicații majore pentru societate, economiile locale și relațiile etnice.²⁶ Regiunea autonomă uigură, Xinjiang, a beneficiat de o deosebită atenție mediatică occidentală în legătură cu campania guvernamentală de re-educare. Interesul a fost sporit de faptul că statul neagă existența unor astfel de facilități de re-educare.

Adrian Zenz analizează evoluția recentă a reeducării din Xinjiang în contextul activității de „de-extremificare“, în baza unor dovezi empirice detaliate referitoare la actualul demers de re-educare. Dat fiind că regiunea uigură Xinjiang este gândită de oficiali ca „centrul vital“ al Inițiativei Belt and Road, Beijingul consideră cu atât mai mult că este necesară o soluție definitivă la problema uigură. Deși oficial fostul sistem de „educație prin muncă“ din China a fost abolit în 2013, rapoarte îngrijorătoare despre internările pe scară largă ale musulmanilor (uiguri, kazahi și kârgâzi) în regiunea autonomă uigură Xinjiang (XUAR) din nord-vestul Chinei au fost diseminate încă din vara anului 2017. După unele rapoarte din același an, unele localități cu minorități etnice au reținut până la 10% din întreaga populație și numai în prefectura Kashgar, dominată de uiguri, numărul persoanelor internate a ajuns la 120 000.²⁷

Guvernul chinez a negat însăși existența taberelor de re-educare din Xinjiang. În februarie 2018, în timpul unui interviu pentru Almaty Tengrinews, Zhang Wei, consulul general al Chinei în Kazahstan, a susținut că „nu avem o astfel de idee în China“²⁸. Ziarul de propagandă al PCC în limba engleză, *Global Times*, a relatat că peste un milion de locuitori, în special din sudul Xinjiang, au fost supuși „programelor de educație ocupațională organizate de guvern“ ca măsură

²⁵ Fu Hualing, „Re-education through Labour in Historical Perspective“, *The China Quarterly*, 2005, <https://hub.hku.hk/bitstream/10722/44879/4/122116.pdf?accept=1>, accesat la 11 februarie 2023.

²⁶ Cf. Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

²⁷ Tania Branigan, „Outcry in China over mother sent to labour camp after daughter’s rape“, *The Guardian* (16 August 2012). Atât conducerea sub Xi Jinping, cât și populația au considerat că trimiterea oamenilor în astfel de lagăre fără proceduri legale, doar la decizia autorităților locale de poliție, nu mai este potrivită într-o societate modernă guvernată de statul de drept. Un exemplu pertinent este cazul lui Tang Hui, care a fost plasată în *Laojiao* în 2012 pentru că a protestat împotriva sentințelor blânde date celor care și-au forțat fiica să se prostitueze, provocând o indignare publică considerabilă. Desființarea multor facilități *laojiao* a însemnat transformarea acestora în centre coercitive de detoxifiere pentru dependenții de droguri (*qiangzhi geli jiedu*; 強制隔離戒毒) (Sina News, 2013).

²⁸ AKI Press, „Consul General of China denies reports on ‘political education camps for Uyghurs’ in China’s Xinjiang“, 7 februarie 2018, <https://akipress.com/news:602025>. Cf. Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

de „atenuare a sărăciei“.²⁹ Într-un alt articol din *Global Times*, se aprecia că programele de re-educare din Xinjiang vizau recuperarea „extremiștilor religioși“ încarcerati pentru a reduce extremismul.³⁰

Cel mai important aspect este că nici guvernul și nici instituțiile asociate nu recunosc existența unui sistem de detenție extrajudiciar la scară largă menit să îndoctrineze mari părți ale populației generale. Indiciile provin din dovezi anecdotice și mărturii ale martorilor oculari cu privire la re-educare de la instituțiile de știri occidentale. Cercetarea lui Adrian Zenz demonstrează că există surse guvernamentale din RPC, produse pentru un public intern, care dovedesc existența lagărelor.³¹ Chiar presa guvernamentală și de stat relatează despre demersurile de re-educare întreprinse în special în rândul populației uigure care au început la sfârșitul anului 2013. *Aceste demersuri s-au instituționalizat treptat*. În primăvara anului 2017, după numirea noului secretar de partid al XUAR, Chen Quanguo, amploarea acestor internări a atins cote fără precedent. Sub Chen, regiunilor cu majoritate musulmană li se atribuie *cote de detenție*, ceea ce duce la internarea unor procente semnificative ale populației musulmane fără un proces echitabil. „În loc să reprezinte pedepse penale sancționate de instanță, documentele oficiale descriu re-educarea în termeni asemănători cu tratamentul medical gratuit al unei dependențe periculoase de ideologia religioasă.“³²

Rapoartele de re-educare citează adesea „rate de succes în transformare“ pentru a demonstra eficacitatea acestui „tratament“. Interpretând acest fenomen în sensul filosofiei lui Foucault, Adrian Zenz îl citează pe Sean Roberts, care a susținut că statul a încadrat populația uigură aproape ca pe o amenințare biologică la adresa societății, care trebuie controlată prin separare fizică, supraveghere și detenție.³³ Politica implementată de Chen Quanguo reprezintă „biopolitica“ „războiului împotriva terorii“ al Chinei.

Xinjiang este cea mai mare unitate administrativă a Chinei, situată strategic de-a lungul unei granițe de 5 600 de kilometri cu opt națiuni. A fost mult timp o zonă strategică de contact intercultural și conflict. De la crearea Republicii Populare Chineze (RPC) în 1949, Partidul Comunist Chinez (PCC) a cheltuit miliarde de dolari pentru a-și afirma suveranitatea și autoritatea asupra acestei regiuni îndepărtate. Intensificarea proiectului integraționist al Beijingului s-a corelat cu demararea Marii Inițiative de Dezvoltare a Vestului statului, care a fost inaugurată în 2000. Această inițiativă a condus și la creșterea rezistenței, în special în rândul populației native uigure, culminând cu revoltele de la Lhasa din

²⁹ Y. Zhao, „Xinjiang relocates 460k residents“, *Global Times*, 7 iulie 2018, <http://www.globaltimes.cn/content/1109761>. Cf. Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

³⁰ Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 3.

³³ Sean Roberts, „The Biopolitics of China’s ‘War on Terror’ and the Exclusion of the Uyghurs“, *Critical Asian Studies*, 2018. doi:10.1080/14672715.2018.1454111.

2008 și din 2009. După atacul terorist din 11 septembrie 2001 asupra World Trade Center, China și-a lansat propriul „război împotriva terorii“, arată Adrian Zenz, îndreptat în principal împotriva separatismului musulman uigur. Revoltele din Ürümchi au dat tonul unei „implozii etnice în stil sovietic“, exacerbând abordarea politică integraționistă a minorităților, și chiar în perioadele de scădere a tensiunilor etnice aceste tendințe asimilaționiste au stimulat în continuare sentimentele uigure de insecuritate culturală.

La sfârșitul anului 2013, a debutat „Inițiativa *Belt and Road*“ (BRI) a lui Xi Jinping, care a făcut o prioritate din menținerea stabilității (*weiwen*; 维稳) în această regiune considerată de PCC volatilă. Xinjiang a devenit o „regiune centrală“ (*hexin qu*; 核心区), sau de interes principal, în cadrul proiectului BRI, chiar când actele de rezistență deveneau mult prea vizibile. Cercetarea lui Adrian Zenz exemplifică prin atentatul sinucigaș cu mașina din Piața Tian'anmen din Beijing (octombrie 2013), înjunghierea mortală a mai multor persoane în gara din Kunming (martie 2014) și atentatul din piața din Urumqi (aprilie 2014). În consecință, președintele chinez Xi Jinping a răspuns cu un apel pentru „ziduri din cupru și oțel“ și „rețele răspândite de pe pământ spre cer“ pentru a captura acești teroriști.³⁴

În august 2016, subsecretarul de stat Chen Quanguo s-a angajat într-o acțiune masivă de securitzare umană și tehnologică care a transformat regiunea într-una dintre cele mai puternic fortificate și mai bine supravegheate regiuni din lume.³⁵ Studiul lui Adrian Zenz prezintă pe scurt contextul re-educăției politice în China și analizează evoluția re-educăției în Xinjiang în contextul muncii de „de-extremificare“. Rețeaua de unități de re-educare din regiune funcționează alături de sistemul obișnuit de închisoare și de detenție. De exemplu, un raport oficial privind satul Dunbar (prefectura Kashgar) distinge între: a) condamnații care au fost închiși în urma unei judecăți (*panxing*; 判刑, adică, la închisoare), b) suspectii care au fost deținuți (*shouya*; 收押, adică, în centrele de detenție, în așteptarea judecății) și c) cei aflați în re-educare politică (*jiaoyu zhuanhua ren yuan*; 教育转化人员). Dar unele surse relatează că suspectii deținuți în centre de re-educare politică pot fi plasați mai întâi în centre de detenție (*kanshousuo*; 看守所) pentru a evalua dacă vor fi trimiși la re-educare politică sau la închisoare.³⁶

De obicei, utilizarea termenului „transformare prin educație“ în Xinjiang se limitează la: a) re-educarea politică a populației generale (în special a minorităților musulmane), b) re-educarea politică a cadrelor (în special așa-numitele „persoane cu două fețe“, *liangmianren*; 两面人) și c) persoane reținute pentru detoxifiere forțată (XUAR Food and Drug Inspection and Management Bureau, 2017). Ocazional, termenul se aplică și celor aflați în închisoare, de obicei în legătură cu conceptul de „de-extremificare“ (și, prin urmare, probabil în ceea ce

³⁴ *** „Central govt pledges better governance in Xinjiang“, 30 mai 2014, *China Daily*, https://web.archive.org/web/20170330095532/http://www.chinadaily.com.cn/china/2014/5/30/content_17552753.htm.

³⁵ Adrian Zenz, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>, accesat la 16 februarie 2023.

³⁶ *Ibidem*.

privește „extremiștii religioși“) condamnați. Termenul frecvent pentru re-educarea celor condamnați la închisoare este *jiaoyu gaizao* (教育改造), asemănător cu „reforma prin muncă“ (*laodong gaizao*). În ceea ce privește diferitele nume de unități, reforma prin muncă are loc de obicei în închisori (*jianyu*; 监狱), în timp ce fostul sistem de re-educare prin muncă a fost situat în „facilități speciale“ sau „lagăre“ de re-educare (*laojiaosuo*; 劳教所).³⁷

Pe de altă parte, eforturile contemporane de re-educare politică din Xinjiang se desfășoară printr-o rețea de „centre“ de „transformare prin educație“ (*zhongxin*; 中心), „baze“ (*jidi*; 基地) și „școli“ (*xuexiao*; 学校). Localnicii se referă adesea la internarea în re-educare ca „participarea/intrarea în clasă“ (*jin xuexiban*; 进学习班) sau „obținerea unei educații“ (*shoudao jiaoyu*; 受到教育). Abia în 2014 conceptul de „transformare prin educație“ din Xinjiang a ajuns să fie folosit în contexte mai largi decât Falun Gong, disciplina de partid sau reabilitarea dependenților de droguri. Înainte de acel an, referirile publice la „transformarea prin educație“ în contextul combaterii extremismului religios și al menținerii stabilității sunt foarte rare. Un district din orașul Turpan, o regiune majoritară uigură, a raportat în august 2013 că întreprinde o „transformare prin muncă de educație“ (*jiaoyu zhuanhua gongzuo*; 教育转化工作) pentru a se ocupa de „patru tipuri speciale de oameni“ (*sizhong teshu renqun*); 四种特殊人群), inclusiv tinerii adolescenți. Cercetarea lui Adrian Zenz a inclus și o dimensiune de antropologie orală – discuții, scrierea reflecțiilor personale și vizionarea videoclipurilor educaționale – generând unul dintre primele rapoarte care descrie re-educarea într-un cadru închis și pe o perioadă limitată de timp.³⁸

În 2015, județul Chapchal din prefectura Ili, care are o populație minoritară de 66% (28% uigură), a organizat o „transformare centralizată prin cursuri de formare în educație, folosind un stil de management complet închis“. Această formare a vizat 42 de persoane clasificate ca grup „clasa A“ (adică cele mai recalitrante). Instruirea a inclus exerciții militare, cântare patriotică, drept penal, legea căsătoriei, videoclipuri patriotice, scrierea declarațiilor și reflecții personale, interpretarea conținutului prin spectacole de teatru și alte activități.³⁹

Potrivit raportului, întreaga clasă s-a ridicat, a izbucnit în lacrimi, participanții anunțând emoționați că trebuie să se „căiască“ și să „devină persoane noi“. Astfel de descrieri grafice ale manifestărilor emoționale ale pocăinței personale, ca rezultat necesar și așteptat al re-educării politice, amintesc foarte mult de istoriile orale ale autocriticii efectuate în timpul erei maoiste, evidențiază Adrian Zenz.⁴⁰

Martorii oculari care au trecut prin re-educare în 2017 au declarat presei occidentale că au fost puși să memoreze textele patriotice, să-și mărturisească „defectele“, să-și critice tradițiile religioase și să denunțe colegii internați. Persoanele care nu respectă aceste ordine se confruntă cu pedepse dure, inclusiv

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Alte surse precizează că cei care refuză să-și admită „greșelile“ în vederea „corectării“ sunt ținuți în izolare pentru perioade nedeterminate: <https://www.podul.ro/articol/13972/cretinii-sunt-supui-la-re-educare-prin-detentie-i-tortur-in-china-comunist-abominabilele-temnie-destinate-splrii-pe-creier-genocidul-netiut>, accesat la 17 februarie 2023.

privarea de somn și de mâncare, izolare și bătaii. Între timp, și sistemul de re-educare a început să evolueze într-o rețea de facilități dedicate.⁴¹

Declarațiile sale dezvăluie logica prin care regiunilor XUAR cu o pondere majoritară a populației musulmane li se atribuie pur și simplu cote fixe de internare pentru re-educare, indiferent dacă cei internați pot fi de fapt condamnați pentru orice încălcare legală. În general, dovezile prezentate mai sus cu privire la experiențele de re-educare adunate între 2014 și 2016 oferă un fundal important pentru înțelegerea modului în care, în 2017, autoritățile regionale au adus această abordare la concluzia sa logică. În loc să se concentreze doar pe „persoanele cu probleme” sau pe grupuri de discuții similare, a început să interneze ponderi mari din populația adultă musulmană (adică între 5% și 15 %) în unități de re-educare nou construite sau remodelate. Această internare pe scară largă se desfășoară mai ales sub pretextul furnizării de formare a competențelor profesionale. Se remarcă trei tipuri de facilități de re-educare: „transformare centralizată prin centre de formare educațională” (*jizhong jiaoyu zhuanhua peixun zhongxin*; 集中教育转化培训中心), „școli de sistem juridic” (*fazhi xuexiao*; 法堡) și „法堡; centre de corecție de reabilitare” (*kangfu jiaozhi zhongxin*; 康复矫治中心). Aceste convenții diferite de denumire se reflectă și pot fi dovedite, respectiv, urmărite, în ofertele oficiale de achiziții publice și de construcție legate de aceste facilități și toate au cel puțin unele oferte care specifică caracteristici de securitate puternice, cum ar fi pereți, garduri, sârmă ghimpată, sisteme de monitorizare și camere de pază. Ofertele de construcții guvernamentale indică faptul că acestea fac uneori parte din complexe noi extinse care găzduiesc și centre de detenție penală, secții de poliție sau chiar supermarketuri.⁴²

Avizele publice de recrutare oferă o altă sursă cheie de date. Din aproximativ mai 2017, mai multe județe cu populație mare de musulmani au inițiat un val de recrutări pentru așa-numitele „centre de educație și formare”. În special, acest moment coincide cu debutul inițiativei de re-educare a lui Chen Quanguo. Adesea, descrierile și cerințele acestor anunțuri „centre de formare” nu indică vreo relație cu activitățile profesionale sau formarea deprinderilor. Numeroase județe au recrutat personal „centre de educație și formare”. Școala de partid din Ürümchi afirmă că re-educarea are loc și în centrele de formare a poliției. Este semnificativ faptul că aceste anunțuri de recrutare de multe ori nu solicitau diplome relevante, cunoștințe aferente sau expertiză prealabilă de predare.⁴³

Județul Qaghiliq a emis unul dintre puținele anunțuri de recrutare care părea să se refere la un „centru de formare profesională” (*zhiye jineng peixun zhongxin*; 职业技能培训中心). Cu toate acestea, cele 200 de cadre didactice potențiale aveau nevoie doar de o diplomă de școală gimnazială și au demonstrat abilități de limba chineză, o cerință interesantă având în vedere că instituțiile de re-educare implementează de obicei predarea limbii chineze (Guvernul județului Yecheng, 2017). În mod similar, județul Maralbeshi (Bachu) din Kashgar, unde uigurii reprezintă 95% din populație, a anunțat, de asemenea, 320 de posturi în „centre de

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

formare“, în care toți solicitanții trebuie să fie Han, iar cerința minimă de educație era o diplomă de gimnaziu. În loc să stipuleze măcar o urmă de competențe academice sau practice, cerințele solicitanților s-au concentrat direct pe loialitatea politică (Guvernul județului Bachu, 26 februarie 2017).⁴⁴

Dovezile disponibile sunt suficiente pentru a stabili legături clare între inițiativa de formare profesională la scară largă a regiunii, impulsul de re-educare și fenomenul observat pe scară largă conform căruia un număr mare de populație musulmană adultă este „dispărută“, adică încarcerată pentru a primi „instruire“ în diverse forme clandestine de internare. Bazându-se pe lucrarea lui Shawn Zhang, Adrian Zenz a putut verifica locația și termenele de construcție ale unui număr de unități de re-educare în conformitate cu informațiile furnizate de ofertele de construcție.⁴⁵

De exemplu, imaginile din satelit arată transformarea sistemului juridic al județului Konashähär prin intermediul școlii de învățământ de lângă un centru de detenție, așa cum se specifică în oferta de construcție din 26 aprilie 2017. În timp ce imaginile din satelit din 7 martie arată doar câmpuri verzi, cele din 27 mai arată deja primele trei clădiri în construcție. Imaginile de la 1 decembrie indică faptul că toate clădirile, gardurile de sârmă, zidurile înconjurătoare și turnurile de veghe sunt terminate. Deoarece Google Earth permite o măsurare destul de precisă a distanțelor, dimensiunea totală a podelei tuturor clădirilor importante ar putea fi calculată la aproximativ 26 200 mp. Împreună cu câteva clădiri mai mici, aceasta se adaugă în esență la cei 26 855 mp specificați în ofertă.⁴⁶

În aprilie 2017, guvernul Prefecturii Khotän a publicat un document bilingv chinez-uirgurat intitulat „Transformarea prin orele de educație este ca un tratament spitalicesc gratuit pentru masele cu gândire bolnavă“ (2017). În primul paragraf se arată că: „În perioada recentă... un număr mic de... în special tineri au fost trimiși la transformare prin orele de educație pentru a primi studii; mulți părinți, rude și populația generală nu înțeleg transformarea prin orele de educație și pot avea unele nelămuriri.“⁴⁷ Documentul promite apoi să risipească aceste îndoieli prin laudarea beneficiilor „transformării prin educație“ ca „tratament“ gratuit, echivalând efectiv religiozitatea cu o dependență periculoasă de droguri. Conform acestei logici, înlocuirea credințelor religioase cu ideologia statală „corectă“ prin re-educare se aseamănă cu un proces de detoxifiere asigurat gratuit de un stat binevoitor. Re-educarea este prezentată ca un „leac“ pentru o „dependență“, ea nu poate avea efecte nocive și trebuie aplicată fără discernământ. Un oficial chinez Han a explicat această abordare astfel: „...nu puteți smulge toate buruienile ascunse printre culturi... – trebuie să pulverizați chimicale pentru a-i ucide pe toți... re-educarea acestor oameni este ca și cum am pulveriza chimicale pe culturi. De aceea este o re-educare generală, care nu se limitează la câțiva oameni“.⁴⁸

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ Cf. Andrian Zenz, *op. cit.*

În numele armoniei sociale și în numele *tianxia*, un concept care semnifică cuprinderea tuturor sub cerul valorilor chineze apreciate de PCC și al dezvoltării, astfel de fenomene precum represiunea, asimilarea forțată și islamofobia, precum și proliferarea așezămintelor de re-educare de tip gulag devin de necriticat, arată și James A. Millward în conferința sa din 2019 de la Georgetown University.⁴⁹ „(...) Politicile actuale ale PCC, pe lângă faptul că sunt ilegale și respingătoare din punct de vedere moral, întorc spatele tradiției pragmatice chineze pentru a urmări himera unei populații naționale omogene, o noțiune înrădăcinată în experiența europeană a secolului al XIX-lea.”⁵⁰

Mai recent (2021), un studiu de la Universitatea din Stockholm arată: „Rezultatele arată că China descrie minoritățile etnice prin două relatări, unicitate și înapoiere. Primul subliniază importanța unității în cadrul minorităților etnice și între grupuri etnice. Acesta din urmă descrie condiția în care se găsesc minoritățile etnice dacă acestea nu se conformează cu valorile socialiste ale Chinei. O persoană poate fi marcată de înapoiere dacă urmează dușmanii declarați sau dă semne de separatism, terorism și extremism religios. Rezultatele dezvăluie modul în care China folosește «războiul împotriva terorii» și narațiunile despre modernizare pentru a-și justifica asimilarea și acte de sinizare. Rezultatele indică, de asemenea, trei domenii în care minoritățile etnice pot rămâne în înapoiere și ar trebui, prin urmare, să asimileze chineza Han. Acestea sunt limba, religia și angajamentele. Studiul dezvăluie că CPC și Xi Jinping intenționează să repare orice împiedică realizarea *Visului chinezesc* de întinerire națională. În consecință, încercarea Chinei de a atinge uniformitatea înseamnă că orice ar putea fi prioritarizat deasupra partidului trebuie să fie eradicat sau sinizat.”⁵¹

BIBLIOGRAFIE

- *** „Central govt pledges better governance in Xinjiang“, 30 mai 2014, *China Daily*, https://web.archive.org/web/20170330095532/http://www.chinadaily.com.cn/china/2014/5/30/content_17552753.htm.
- AKI Press, „Consul General of China denies reports on ‘political education camps for Uyghurs’ in China’s Xinjiang“, 7 februarie 2018, <https://akipress.com/news:602025>.
- amnesty.org.
- Bondia Garcia, David, „Human rights and political repression around the world“, *Revista „Idees.cat“*, <https://revistaidees.cat/en/drets-humans-i-repressio-politica-al-mon/>.
- Branigan, Tania, „Outcry in China over mother sent to labour camp after daughter’s rape“, *The Guardian*, 16 august 2012.
- Diansheng, Yang, Jinsang, Zhang (eds.), *Zhong guotese jianyu zhiduyanjiu*, Research on the Prison System with Chinese Characteristics, Beijing, Law Press, 1999.

⁴⁹ James A. Millward, „The PRC Re-education Gulag: Repression, Assimilation and Islamophobia in the Name of Tianxia Harmony“, <https://www.international.ucla.edu/ccs/article/199432>, accesat la 18 februarie 2023.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Wiam Lena, Khalid Jamel, *Made in China – assimilating ethnic minorities in the 21st century An examination of Xi Jinping’s efforts to sinicise ethnic minorities in China through framing*, Independent Research Project in Political Science, Universitatea din Stockholm, postat în 2021, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1521444/FULLTEXT01.pdf>, accesat la 21 februarie 2023.

- Hrw.org, „Latin America: Alarming Reversal of Basic Freedoms“, *Human Rights Watch*, 13 ianuarie 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/01/13/latin-america-alarming-reversal-basic-freedoms>.
<https://www.podul.ro/articol/13972/cretinii-sunt-supui-la-re-educare-prin-detenie-i-tortur-in-china-comunist-abominabilele-temnie-destinate-splrii-pe-creier-genocidul-netiut>, accesat la 17 februarie 2023.
- Hualing, Fu, „Re-education through Labour in Historical Perspective“, *The China Quarterly*, 2005, <https://hub.hku.hk/bitstream/10722/44879/4/122116.pdf?accept=1>.
- Kater, Michael, *Problems of Political Reeducation in West Germany, 1945-1960*, <https://www.museumoftolerance.com/education/archives-and-reference-library/online-resources/simon-wiesenthal-center-annual-volume-4/annual-4-chapter-3.html>, accesat la 11 februarie 2023.
- Khalid Jamel, Wiam Lena, „Made in China – assimilating ethnic minorities in the 21st century An examination of Xi Jinping’s efforts to sinicise ethnic minorities in China through framing“, Independent Research Project in Political Science, Universitatea din Stockholm, postat în 2021, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1521444/FULLTEXT01.pdf>.
- Millward, James A., „The PRC Re-education Gulag: Repression, Assimilation and Islamophobia in the Name of Tianxia Harmony“, <https://www.international.ucla.edu/ccs/article/199432>.
- Piacado, Sonia, „The Evolution of Democracy and Human Rights in Latin America: A Ten Years Perspective“, *Human Rights Brief*, vol. 11, nr. 3, 2004, pp. 28-31.
- Roberts, Sean, „The Biopolitics of China’s ‘War on Terror’ and the Exclusion of the Uyghurs“, *Critical Asian Studies*, 2018. doi:10.1080/14672715.2018.1454111
- Zenz, Adrian, „Thoroughly Reforming Them Towards a Healthy Heart Attitude“, *Central Asian Survey*, 6 septembrie 2018, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634937.2018.1507997>.
- Zhao, Y., „Xinjiang relocates 460k residents“, *Global Times*, 7 iulie 2018, <http://www.globaltimes.cn/content/1109761>.